

Autor: Ivan Jakubec

Záznamy o zakládání systémů, které měly umožnit směnu bez oficiální měny, existují už od 17. století. Ekonom John Bellers v roce 1696 navrhoval namísto penězi platby „pracovními poukázkami“. Nezaměstnaným byly vydávány za práci, resp. za zboží, které vyráběli ze surovin dodávaných z centra systému. V kanceláři systému se pak prodávalo vyrobené zboží. Koupit ho mohli buď pracovníci sami, nebo kdokoliv jiný, kdo poukázky přijal například jako platbu za jídlo nebo jako nájem. Realizace tohoto Bellersova nápadu ale nakonec skončila neúspěchem.

O 140 let později tuto myšlenku obnovil Robert Owen, ale nebyl o moc úspěšnější než Bellers. V roce 1832 založil National Equitable Labour Exchange, které bylo však uzavřeno za necelé dva roky. Rovněž neúspěšně skočil další pokus v roce 1848, jehož autorem byl francouzský socialista Pierre-Joseph Proudhon.

Období mezi světovými válkami

Nedostatek národní měny ve 30. letech 20. století byl důvodem vzniku mnoha místních měn, a to zejména v Rakousku. První velmi úspěšný experiment s místní měnou vznikl však v Německu. Projevoval se zde nedostatek oficiální měny – říšské marky. Ve snaze vyřešit situaci vzniklo hnutí *Freiwirtschaft* (svobodná ekonomika), které se inspirovalo prací reformátora Silvia Gesella.

Gesell byl argentinský obchodník a ekonom, který byl mnoha teoretickými ekonomy opomíjen z důvodu svých – na první pohled – nekonvenčních názorů. Gesellův původní předpoklad byl, že peníze jako prostředek směny mohou být považovány za „všeobecně sloužící zboží“, a proto může být jejich používání zatíženo malým poplatkem. Namísto obdržení úroku za držbu peněz, musí naopak jejich držitel platit „úrok“. Tímto „negativním úrokem“ se měl podpořit oběh peněz. Peníze měly platit pouze po určitou předem stanovenou dobu a jejich platnost se musela prodloužit pomocí kolku.

Wära, Německo

První tištěné peníze vnikly v Německu 30. letech v rámci hnutí hnutí *Freiwirtschaft* a o jejich existenci se zasadil Hans Timms a další příznivci reformátora Silvio Gesella. Podle jeho myšlenek vytvořili novou měnu, kterou nazvali „wära“. Toto slovo vzniklo ze slov *ware* – zboží a *währung* – měna.

Nejznámějším příkladem vlivu měny wära je bavorská obec *Schwanenkirchen*, která měla asi 500 obyvatel. Místní občan vlastnil malý (nefungující) uhelný důl. Aby ho ho mohl opět otevřít, rozhodl se platit mzdu dělníkům nikoli v říšských markách, ale ve wära. Tyto bankovky měly na rubu místo na nalepení kolku, který měl jen měsíční platnost a bez příslušného kolku byla bankovka neplatná. Bylo tedy nákladné tyto bankovky držet v době, kdy platnost kolku a tedy i bankovky samotné končila, a pro její další měsíční platnost bylo nutné nalepit další kolek v hodnotě 2% hodnoty bankovky.

Jelikož wära byla jediná měna, kterou mohli horníci platit, místním obchodníkům nezbylo než ji akceptovat a platit jí také svým dodavatelům, a ti za ni zase nakoupili *schwanenkirchenské* uhlí, neboť jim nic jiného v podstatě nezbývalo).

Tento experiment byl tak úspěšný, že v roce 1931 obec zaplatila své dluhy. „Svobodná ekonomika“ se po Německu dále rozšířila, přičemž se na ní už podílelo 2000 obchodníků. Bylo vytištěno přes 20000 wära a mezi lety 1930-1931 je použilo 2,5 milionu lidí. V listopadu 1931 byla měna wära zakázána německou centrální bankou z titulu jejího monopolu na vydávání peněz, a také z důvodu jejího strachu, že by wära mohla způsobit inflaci. Výsledkem tohoto legislativního zákroku bylo mimo jiné i uzavření *schwanenkirchenského* uhelného dolu a propuštění horníků.

Wörgl, Rakousko

Dalším příkladem, kdy bylo používáno kolkování bankovek, je *Wörgl*, rakouská obec s 4300 obyvateli. Její starosta *Unterguggenberger* požádal radnici o vydání kolků v hodnotě 14000 šilinků ve snaze snížit 35% míru nezaměstnanosti. Vydané kolky byly kryty částkou uloženou u místní banky. Během dvou let, kdy *Wörgl* používal kolkování peněz, dosáhla obec plné zaměstnanosti, byly opraveny a vyasfaltovány 4 kilometry silnic, byla rozšířena kanalizace, opraveno mnoho domů, daně byly placeny včas a bylo vysazeno mnoho stromů kolem města. Rychlost oběhu okolkovaných peněz byla 14krát vyšší než u normálních rakouských šilinků, stejná suma peněz tedy zprostředkovala 14krát více obchodů, což vedlo ke zvýšení počtu pracovních míst. Bylo toho dosaženo tedy znovupoužíváním (recirkulací) místní měny, namísto aby ji lidé hromadili a tím ji extrahovali z oběhu.

Podobně jako skončila wära v Německu, i rakouská centrální banka místní měnu ve *Wörglu* zakázala. Bankovní úředníci prohlásili, že právo vydávat peníze náleží výhradně centrální bance, nikoliv malé obci v Rakousku, a že se *wörglští* jednali protizákonným způsobem, když do systému vpustili speciální bankovky.

USA

Několik stovek oblastí v USA, od malých obcí ve státě Iowa až po velká města typu St. Paul ve státě Minnesota, vydávalo svou vlastní měnu (scrip), popřípadě mělo v úmyslu tak během 30. let 20. století učinit.

Prvním městem, které si chtělo v říjnu 1932 z krize pomoci, byl Hawarden se třemi tisíci obyvateli. Charles Zylstra použil modelů Wörglu a wära, odchýlil se od nich však v tom, že nezřídil záložní fond, který měl kryt emisi nové měny. Namísto toho navrhnul, aby každý, kdo obdrží novou bankovku (scrip) v hodnotě jednoho dolaru, na ni nalepil zvláštní třicentovou známku – kolek, než ji předá někomu dalšímu. Po 36 transakcích by tak byly zajištěny prostředky v hodnotě 1,08 dolaru a tím kryta hodnota nové bankovky.

Nicméně zde neexistovala žádná možnost jak s určitostí zajistit, aby byla ona třicentová známka nalepena po každé provedené transakci. To bylo ponecháno jen na čestnosti lidí. Kromě toho se od wära Zylstrův model lišil v tom, že známky (kolky) na bankovkách postrádaly časové omezení platnosti, takže ačkoliv byly bankovky opatřeny datumem, lidé nemuseli měnu v určitém termínu použít a mohli ji šetřit-hromadit. Novou měnou byly částečně placeni lidé zaměstnaní v místním projektu na snižování nezaměstnanosti. Ve skutečnosti však celý systém produkoval méně, než by bylo optimální na zaplacení nákladů na práci, která byla místními penězi placena.

I přes tyto problémy byl Zylstrův systém použit v několika dalších městech, a to s různými výsledky. Nakonec byl ale stejně nahrazen bližší podobou toho, co fungovalo ve Wörglu. V roce 1933 navíc profesor ekonomie z Yale University Irwing Fischer vydal manuál popisující založení a fungování měnového systému (stamp scrip). Podrobně zde popisoval druh měny navržené ve městě Reading (Berkshire County, Pennsylvania), kde měla bankovka na zadní straně 52 políček, ve kterých byly natištěny po sobě jdoucí střední daty, a to od týdne vydání na rok dopředu. Každý, kdo měl bankovku v držení v úterý večer, na ni musel – aby ji mohl následující den použít – nalepit speciální dvoucentový kolek. Po roce používání by tak bylo možné bankovku vyměnit za dolar a 4 centy by zbyly na krytí vzniklých nákladů. Dle soudobých novinových zpráv byl tento druh měny kladně přijat.

Zpracováno podle knihy Richard Douthwaite, Dan Wagman: *Barataria – A Community Exchange Network for the Third System*, Aktie Strohalm, Utrecht, Netherlands, květen 1999; a podle The Alternative Economy Systems Report, kapitola 7: Alternative Currencies.

Článek byl převzat ze stránek LETS Česká republika.